

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE

SEBK-İ TÜRKİSTÂNÎ/ HORÂSÂNÎ

(TÜRKİSTAN/HORASAN ÜSLÛBU)

SÜLEYMAN ANIL TOMBAK

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2022, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™
Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 258
Edebiyat: 125

ISBN 978-625-8371-66-6
Sertifika No: 52315

Birinci Baskı: İstanbul, 2022

Yazar: Süleyman Anıl Tombak

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Kitap Editörü: Tuncay Bülbül

Mizanpaj/Kapak Uygulama:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
(Sertifika No: 46519)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Klasik Türk Şiirinde Sebk-i Türkistânî/Horâsânî (Türkistan/Horasan Üslûbu)

Yazar: Süleyman Anıl Tombak (Dr.); Editör: Tuncay Bülbül (Prof. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2022.

396 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 258)___ Dizin var.

ISBN 978-625-8371-66-6

1- Edebiyat 2- Şiir İncelemesi 3- Sebk-i Türkistânî

Bu kitap, 20.06.2022 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara'da düzenlenen "Klasik Türk Şiirinde Sebk-i Türkistânî/Horâsânî (Türkistan/Horasan Üslûbu)" başlıklı doktora tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Ön Söz..... 17

BİRİNCİ BÖLÜM SEBK-İ TÜRKİSTÂNÎ/HORÂSÂNÎ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE ESASLARI

Giriş.....	21
1. Sebk-i Türkistânî/Horâsânî ve Farsça Şiirin Ortaya Çıkışı.....	23
1.1. Şuubiye Hareketi.....	28
1.2. Saffârî Dönemi Öncesi Farsça Şiir.....	38
1.2.1. Eski Dönem.....	38
1.2.2. İslamiyetten Önceki Duraklama ve Çöküş Dönemi.....	39
1.2.3. İslamiyetten Önceki Farsça Edebiyatın Üçüncü Dönemi.....	40
1.3. Saffârî Dönemi ve Farsça Şiirin Ortaya Çıkması.....	41
1.4. Samanîler Dönemi Farsça Şiir.....	49
1.4.1. Nazım Şekilleri.....	60
1.4.1.1. Gazel.....	60
1.4.1.1.1. Hüsn-i Makta‘.....	60
1.4.1.1.2. Hüsn-i Matla‘.....	61
1.4.1.1.3. Reddü'l-Kafiye.....	61
1.4.1.2. Kaside.....	62
1.4.1.3. Rubai.....	62
1.4.1.4. Mesnevi.....	62
1.4.1.5. Musammat.....	65

1.4.2. Şiirin Muhtevası.....	65
1.4.2.1. Övgü/Medh.....	65
1.4.2.2. Hiciv ve Hezl.....	67
1.4.2.3. Pend/Nasihât ve Hikmet.....	68
1.4.2.4. Tavsif.....	69
1.4.2.5. Mersiye ve Geçmiştekileri Anma.....	70
1.4.2.6. Şairlerin Tecrübelerinin ve İlmî Birikimlerinin Muhtevaya Yansıması.....	70
1.4.2.6.1. Kuran-ı Kerim ve Ayetlerinden Yararlanma.....	71
1.4.2.6.2. Şiirde Hadis, Arapça Atasözü, Mısra ya da Bölümler Kullanmak.....	71
1.4.2.6.3. Zerdüşlük veya Mecûsî Ayinlerine Gönderme.....	72
1.4.2.6.4. Çeşitli İlimlerin Tabirlerini Kullanma.....	72
1.4.2.7. Medh.....	73
1.4.2.8. Şikâyet, hikmet, öğüt ifadeleri.....	74
1.4.3. Lafzî ve Bedî Sanatlar.....	74
1.4.3.1. Meczazlar.....	76
1.4.3.1.1. Teşbih.....	76
1.4.3.1.1.1. Teşbih-i Tafdil.....	76
1.4.3.1.1.2. Teşbih-i Meşrût.....	77
1.4.3.1.1.3. Teşbih-i İzmar.....	77
1.4.3.1.1.4. Teşbih-i Meknî/Kinâye.....	77
1.4.3.2. Anlamla İlgili Sanatlar.....	78
1.4.3.2.1. Tecâhül-i Ârif.....	78
1.4.3.2.2. Mura'at-i Nazîr, Tezad.....	79
1.4.3.2.3. İltifat.....	79
1.4.3.2.4. İstidrak (Anlamlandırma, Telâfi etme).....	80
1.4.3.2.5. Leff ü Neşr-i Müretteb.....	81
1.4.3.2.6. Beyitte İrsâl-i Meseller.....	81
1.4.3.2.7. Haşiv-i Melîh.....	82
1.4.3.2.8. Medh-i Müveccih.....	82
1.4.3.2.9. Hüsn-i Ta'lîl.....	83
1.4.3.2.10. Temsil.....	83
1.4.3.2.11. Edeb-i Taleb.....	84
1.4.3.2.12. Nitelemede İgrak.....	84
1.4.3.2.13. Tensik-i Sıfat.....	84
1.4.3.2.14. Cem'.....	85

1.4.3.2.15. Cem' ve Tefrik.....	85
1.4.3.2.16. Cem ve Taksîm.....	86
1.4.3.2.17. Taaccüb.....	86
1.4.3.2.18. Suâl ve Cevâb.....	86
1.4.3.3. Sözle İlgili Sanatlar.....	87
1.4.3.3.1. Tarsî'.....	87
1.4.3.3.2. İştikak.....	87
1.4.3.3.3. Mutâbika (Reddû'l-acüz Ale's-Sadr).....	88
1.4.3.3.4. Escâ'-ı Mütevâzin.....	88
1.4.3.3.5. İbdâ'.....	89
1.4.3.3.6. Lugaz, Çistân.....	89
1.4.4. Redif.....	90
1.4.5. Samanîler Dönemi Farsça Şiirin Sonraki Döneme Tesiri.....	91
2. Sebki Türkistânî/Horâsânî'nin Yükselme Dönemi.....	92
2.1. Gazneliler Dönemi Farsça Şiir.....	92
2.1.1. Nazım Şekilleri.....	100
2.1.1.1. Kaside.....	100
2.1.1.2. Gazel.....	104
2.1.1.2.1. Hüsn-i Matla'.....	105
2.1.1.2.2. Hüsn-i Makta'.....	106
2.1.1.2.3. Reddû'l-matla'.....	106
2.1.1.2.4. Reddû'l-Kafiye.....	106
2.1.1.3. Tercüibend ve Terkihibend.....	107
2.1.1.4. Musammat.....	108
2.1.1.5. Rubai.....	109
2.1.1.6. Dübeyti.....	109
2.1.1.7. Kıta.....	110
2.1.1.8. Mesnevi.....	111
2.1.1.9. Mülemma'.....	113
2.1.1.10. Musammat.....	113
2.1.2. Şiirin Muhtevası.....	114
2.1.2.1. Övgü/Medh.....	114
2.1.2.2. Hiciv ve Hezl.....	116
2.1.2.3. Pend/Nasihât ve Hikmet.....	117
2.1.2.4. Tavsif.....	118
2.1.2.5. Mersiye ve Geçmiştekileri Anma.....	119
2.1.2.6. Zâhidâne Şiirin Yükselişi.....	120

2.1.2.7. Farsça Şiirde Tasavvufun Yol Bulması.....	121
2.1.2.8. Şairlerin Tecrübelerinin ve İlmî Birikimlerinin Muhtevaya Yansımaları.....	122
2.1.2.8.1. Kur'an-ı Kerim ve Ayetlerinden Yararlanma.....	123
2.1.2.8.2. Şiirde Hadis, Arapça Atasözü, Mısra ya da Bölümler Kullanmak.....	124
2.1.2.8.3. Felsefî Terimler ve Çeşitli İlimlerden Yararlanma.....	126
2.1.2.8.3.1. Felsefî terimler.....	126
2.1.2.8.3.2. Nücum ve Riyâzâten İstifade.....	126
2.1.2.8.3.3. Tıp ve Doğa İlimlerine İşaret.....	127
2.1.2.8.3.4. Musiki.....	128
2.1.2.9. Geleneklere ve Tarihî Olaylara Gönderme.....	128
2.1.3. Lafzî ve Bedî Sanatlar.....	130
2.1.3.1. Meczazlar.....	132
2.1.3.1.1. Teşbih Çeşitleri.....	132
2.1.3.1.1.1. Teşbih-i Kâmil.....	132
2.1.3.1.1.2. Teşbih-i Ma'kûs.....	132
2.1.3.1.1.3. Teşbih-i Tesviyet.....	132
2.1.3.1.1.4. Teşbihü'l-mercû' inhu.....	133
2.1.3.1.1.5. Teşbih-i Müzdevic.....	133
2.1.3.1.1.6. Teşbih-i Mürekkebe.....	134
2.1.3.1.1.7. Teşbih-i mahsûs-be-ma'kûl.....	134
2.1.3.1.1.8. Teşbih-i mahsûs-be-mahsûs.....	134
2.1.3.1.2. İstiare.....	135
2.1.3.2. Anlamla İlgili Sanatlar.....	135
2.1.3.2.1. Mutezâd.....	135
2.1.3.2.2. Mürâ'at-i nazir.....	135
2.1.3.2.3. Siyâkatü'l-A'dâd.....	136
2.1.3.2.4. Tefsîr-i zâhir.....	136
2.1.3.2.5. Leff ü Neşr (Müretteb veya Gayr-ı Müretteb).....	137
2.1.3.2.6. Tefrîk.....	137
2.1.3.2.7. Taksim.....	138
2.1.3.2.8. Tefrîk ve Taksîm.....	138
2.1.3.2.9. Cem, Tefrîk ve Taksîm.....	138
2.1.3.2.10. Hüsn-i Ta'bîr.....	139
2.1.3.2.11. İstidlal.....	139
2.1.3.2.12. Tekîdü'l-Medh ve Bi-mâ-Yüşbihü'z-zem.....	139

2.1.3.2.13. El-Kelâmü'l-Muhtemel Bi'l-Ma'nîynü'z-zıddeyn (Zü'l-vecheyn).....	140
2.1.3.2.14. Tazmîn.....	140
2.1.3.2.15. Te'kîd.....	141
2.1.3.2.16. İhâm.....	141
2.1.3.2.17. Terceme.....	142
2.1.3.2.18. Nakil ve İktibâs.....	142
2.1.3.3. Sözle İlgili Sanatlar.....	143
2.1.3.3.1. Envâ'-ı Tecnîs.....	143
2.1.3.3.1.1. Tecnîs-i Zâyid.....	143
2.1.3.3.1.2. Tecnîs-i Hat.....	143
2.1.3.3.1.3. Tecnîs-i Mutlak (Tecnîs-i Tâ'm).....	144
2.1.3.3.1.4. Tecnîs-i Nâkıs.....	144
2.1.3.3.1.5. Tecnîs-i Mürekkebe.....	144
2.1.3.3.1.6. Tecnîs-i Müredded (Mükerrer, Müzdevic).....	145
2.1.3.3.1.7. Tecnîs-i Mefrûk.....	145
2.1.3.3.1.8. Tarsî' ve Tecnîs.....	145
2.1.3.3.1.9. Tecnîs-i Sual ü Cevâb.....	146
2.1.3.3.2. İştikâk.....	146
2.1.3.3.3. A'inât (Lüzûm-ı Mâ Lâ Yelzem).....	146
2.1.3.3.4. Mükerrer.....	147
2.1.3.3.5. Muvâzene.....	147
2.1.3.3.6. Maklûblar (Kalb).....	148
2.1.3.3.7. Envâ'-ı Aks.....	148
2.1.3.3.7.1. Aks-i Kâmil-i Mütelhâdî.....	148
2.1.3.3.7.2. Aks-i Kâmil-i Mücerrî.....	148
2.1.3.3.7.3. Aks-i Muhrec Mütelhâdî.....	149
2.1.3.3.8. Müderric.....	149
2.1.3.3.9. Seci Türleri.....	149
2.1.3.3.9.1. Seci'-i Mütévazi.....	149
2.1.3.3.9.2. Seci'-i Mutarraf.....	150
2.1.3.3.9.3. Seci'-i Mütévazin.....	150
2.1.3.3.10. Muvaşşah.....	150
2.1.3.3.11. Lugaz, Çistân.....	151
2.1.4. Gazneliler Dönemi Farsça Şiirin Sonraki Döneme Tesiri.....	154
3. Sebki Türkistânî/Horâsânî'nin Son Dönemi.....	156
3.1. Selçuklular Dönemi Farsça Şiir.....	156

3.1.1. Nazım Şekilleri.....	163
3.1.1.1. Kaside.....	163
3.1.1.2. Gazel.....	166
3.1.1.3. Kıta.....	168
3.1.1.4. Rubai.....	169
3.1.1.5. Dübeyti.....	170
3.1.1.6. Tercüibend ve Terkihibend.....	170
3.1.1.7. Musammat.....	171
3.1.1.8. Mesnevi.....	171
3.1.1.8.1. Hamasî Mesneviler.....	172
3.1.1.8.1.1. Gerşasp-nâme.....	172
3.1.1.8.1.2. Behmen-nâme.....	172
3.1.1.8.1.3. Ferâmurz-nâme.....	172
3.1.1.8.1.4. Kuş-nâme.....	173
3.1.1.8.1.5. Bânû Goşesb-nâme.....	173
3.1.1.8.1.6. Berzû-nâme.....	173
3.1.1.8.1.7. Şehriyâr-nâme.....	173
3.1.1.8.1.8. Bîjen-nâme.....	174
3.1.1.8.2. Âşıkâne Destanlar.....	174
3.1.1.8.3. Hikmet İçerikli Mesneviler.....	174
3.1.1.8.3.1. Nâsır-ı Hüsrev'e Ait Mesneviler.....	175
3.1.1.8.3.1.1. Ruşenâyî-nâme.....	175
3.1.1.8.3.1.2. Sa'adet-nâme.....	175
3.1.1.8.3.2. Senât-i Gaznevî'ye Ait Mesneviler.....	176
3.1.1.8.4. Hiciv İçerikli Mesneviler.....	178
3.1.1.9. Müstezad.....	179
3.1.1.10. Şehr-âşûb.....	182
3.1.2. Şiirin Muhtevası.....	183
3.1.2.1. Övgü/Medh.....	184
3.1.2.2. Hiciv ve Hezl.....	185
3.1.2.3. Pend/Nasihât ve Hikmet.....	186
3.1.2.4. Tavsîf.....	186
3.1.2.5. Mersiye ve Geçmiştekileri Anma.....	187
3.1.2.6. Tasavvuf.....	189
3.1.2.6.1. Sûflerin ve Tasavvuf Şeyhlerinin Hal Tercümeleri Üzerine Yazılan Kitaplar.....	189
3.1.2.6.2. Seyr ü Sülûk Adabı Hakkında Olan Kitaplar.....	189

3.1.2.6.3. Tasavvuf Erbabının Uyması Gereken Konuların Dağılık Halde Bulunduğu Kitaplar.....	190
3.1.2.7. Habsiyeler.....	192
3.1.2.8. Şairlerin Tecrübelerinin ve İlmî Birikimlerinin Muhtevaya Yansıması.....	192
3.1.2.8.1. Kur'an-ı Kerim ve Ayetlerinden Yararlanma.....	193
3.1.2.8.2. Hadislere ve Dinî Kıssalara Gönderme.....	194
3.1.2.8.3. Arap Mesellerine, Efsanelerine ve Geleneklerine Gönderme.....	194
3.1.2.8.4. Felsefe.....	195
3.1.2.8.5. Nücum ve Matematik.....	195
3.1.2.8.6. Doğal Hikmet ve Tıp.....	196
3.1.2.8.7. Musiki.....	197
3.1.3. Bu Dönem Şiirinin Sonraki Dönemlere Etkisi.....	197
4. Sebki Türkistânî/Horâsânî'nin Sebki Irakî'ye Evrilmesi.....	202
4.1 Şuubiye Hareketinin Ortadan Kalkması.....	203
4.2. Derî Farsçasının Öğrenilmesi.....	204
4.3. Farsça Şiire Tasavvufun Girmesi.....	204
4.4. Dinî Medreselerin Tesis Edilerek İslâmî İlimlerin Revaç Bulması.....	205
4.5. Horâsân ve Irak Kültürünün Karışması.....	205
4.6. Selçukluların Başlangıçta Şaire ve Şiire İltifat Etmemesi ve Gazelin Yaygınlaşması.....	205
4.7. Bazı Alim ve Şairlerin İran'ı Terk Etmesi.....	206
4.8. Emirler Arasındaki Karışıklıklar ve İç Savaşlar.....	206
5. Sebki Türkistânî/Horâsânî'nin Fikrî ve Edebî Özellikleri.....	207
5.1. Fikrî Özellikleri.....	208
5.2. Edebî Özellikleri.....	209

İKİNCİ BÖLÜM KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE SEBK-İ TÜRKİSTÂNÎ/HORÂSÂNÎ

1. Sebki Türkistânî/Horâsânî'nin Klâsik Türk Şiirine Etkileri.....	213
1.1. Fikrî Etkileri.....	227
1.1.1. Mutluluk ve Haz Duygusu.....	227
1.1.2. Gerçekçi/Realist Bir Şiir Anlayışı.....	235

1.1.3. Sevgili/Maşukun Makamı.....	243
1.1.4. Abartılı Söyleyiş Yerine Dengeli/Makul Söyleyişler.....	250
1.1.5. Soyut İfade Yerine Somutlaştırma.....	256
1.1.6. Övgü/Medh, Meclis/Bezm ve Sevgili/Maşuk.....	263
1.1.7. Kur'an-ı Kerim, Hadis ve Diğer İslâmî Unsurların Durumu.....	270
1.1.8. Nasihatler/Pendlerde Basitlik ve Sadelik.....	278
1.1.9. Şairler Kendi Hayat Tecrübelerini Yansıtır.....	286
1.2. Edebî Etkileri.....	293
1.2.1. Nazım Şekli.....	293
1.2.2. Edebî Sanatlar.....	296
1.2.3. Kafiye ve Redif.....	318
1.2.4. Dil Kullanımı.....	325
1.2.4.1. Sözcük ve Cümle Tekrarı.....	331
Sonuç	339
Son Söz	347
1. Samanîler Dönemi Farsça Şiirde Eskilik İzleri.....	347
1.1. Gramerde Eskilik İzleri.....	347
1.1.1. Bağlantılı Bir Şekilde “kocâ”nın Kullanımı.....	347
1.1.2. İdûn ve İder Kullanmak.....	348
1.1.3. Elif-i İtlakın Yoğun Kullanımı.....	348
1.1.4. Mısraların ya da Beyitlerin Başında Atıf Harfleri Kullanma.....	349
1.1.5. Pehlevî Tesiri Altında Doldurma (işbâ‘) Vavı ve Diğer Harekeler.....	349
1.1.6. Arapçada Cem’ Sayılan Kelimelerin Sonuna Cem‘-i Farsî Alametleri Getirme.....	350
1.1.7. Şiirde Arkaik Kelimelerin Kullanımı.....	350
1.1.8. Doğrudan Pehlevî Diline İşaret.....	351
1.1.9. Şeddeli Kelimelerin Şeddesiz, Şeddesiz Kelimelerin Şeddeli Kullanımı.....	351
1.1.9.1. Şeddesiz Kelimenin Şeddeli Kullanımı.....	352
1.1.9.2. Şeddeli Kelimenin Şeddesiz Kullanılması veya Kelimeden Bir Harfî Kaldırma.....	352
1.1.10. Temenni ve Şart “Ya”sı.....	353
1.1.11. Mef‘ûl-i Gayr-i Sarih (Belirtisiz Nesne) Önüne İki İzafe Harfî Getirmek.....	353

1.1.12. İsme İzafe Harfini Ekleme.....	354
1.1.13. Üçüncü Tekil Şahıs İçin “Ş” Zamirini Kullanmak.....	355
1.1.14. Bazı Kelimelerin Değişimi.....	355
1.1.15. İki Manaya Gelen Tek Kelime Kullanımı.....	355
1.1.16. Kelimelerin ve Cümlelerin Tekrarı.....	356
1.1.17. Saht Kelimesi Yerine Sa‘b Kelimesinin Kullanımı (Arkaik).....	356
1.1.18. “Bâyesten” ve “Şâyeste”nin Çeşitli Kipleri.....	356
1.1.19. Küçültme Eki Olan “Kâf” Zamirinin Kullanımı.....	357
1.2. Muhtevada Eskiye Gönderme.....	358
1.2.1. Farsça Yön İsimlerinin Kullanımı.....	358
1.2.2. İslamiyet Öncesi İran Kahramanlarına İşaret.....	358
1.3. Vezinde Eskilik İzleri.....	359
1.3.1. Aruzun Kullanımı.....	359
1.3.2. Garip Terkipler Kullanma.....	360
2. Gazneliler Dönemi Farsça Şiirde Eskilik İzleri.....	361
2.1. Gramerde Eskilik İzleri.....	361
2.1.1. “Ki” Manasında “Kocâ”nın Kullanımı.....	361
2.1.2. İdûn ve İder.....	361
2.1.3. Ebâ, Ebî, Ebr.....	361
2.1.4. Elif-i İtlak.....	362
2.1.5. Beytin Başında veya İkinci Mısrada Atıf Vavı Kullanmak.....	363
2.1.6. Delilden Dolayı Zamirin Düşürülmesi.....	363
2.1.7. Cem Alametinin Düşmesi.....	364
2.1.8. Fazla/Gereksiz Harflerle Kelimenin Kullanımı.....	364
2.1.8.1. Hemzeyle başlayan kelimeler.....	364
2.1.8.2. Kelimenin Harflerinin Değişimi.....	364
2.1.8.3. Bir Harfî Bir Harfle Değiştirmek ya da Kelimeye Bir Harf Ekleme.....	365
2.1.9. Arapça Mükesser Cemlerinin Sonunda Farsça Cem Alametleri Getirmek.....	365
2.1.10. Süreklilik, Temenni, Umut Verici, Şart, Tereddüt “Yâ”larının Kullanımı.....	365
2.1.11. Şart Cümlelerinin Tekrar Edildiğinde Karşılığını Getirmemek.....	366
2.1.12. Gerçekleşmesi Kesin Olan Şimdiki Zaman Yerine Geçmiş Zamanı Kullanmak.....	366

2.1.12.1. Mazi Yerine Muzariyi Kullanma	366
2.1.12.2. Gerçekleşmesi Kesin Olan Şimdiki Zaman Yerine Maziyi Kullanmak	366
2.1.13. Bâyesten, Şâyesten, Bûden Masterlarının Muzarilerinin Çeşitli Kiplerle Kullanmak	367
2.1.13.1. Bûden Fiilinin Nadir Kipleri	367
2.1.13.2. Bâyesten ve Şâyesten	367
2.1.14. İzafe Harfini Bir İsme İzafe Etmek ya da Onun Yerine Kaim Olan Bir Şeyi İzafe Etmek	367
2.1.15. Fâ ile “ş” Zamirini Getirmek	368
2.1.16. Şiirde Kelimelerin ve Cümlelerin Tekrarı	368
2.1.17. Kelimelerin Sonunda Çokça “Kâf” Tasgîrinin Kullanımı	369
2.1.18. Fiil ve Fail	369
2.1.18.1. Çoğul Fail için Müfred Fiil Kullanımı	369
2.1.18.2. Müfred Fail için Topluluk Fiili Getirme	370
2.1.18.3. “Herkes” ve “heryek”le Müfred Fiilin Kullanımı	370
2.1.18.4. “Her ki” ve “herkes”ten Sonra Çoğul Fiil Getirme	371
2.1.18.5. Ruhsuz Failin ve Fiilin Uyumu	371
2.1.19. Mef’ûl-i Sarihin Dışında “Mer”in Kullanımı	371
2.1.20. Elif Kafiyelerinde Zayidi Ekleme	372
2.1.21. Nefî ve Nehy Fiillerinin Başında Tekid “bâ”sı Getirmek	372
2.1.22. Master Manasında Sıfatın Kullanımı	372
2.1.23. Çoğul İsimde “her” İstigrak Edatının Kullanımı	373
2.1.24. “Yekdigêr” Kelimesini Çoğul Hale Getirme “Yekdigêrân”	373
2.1.25. Fiilin İletinde “râ”yı Kullanmak	373
2.1.26. “Gârtiden” Gibi Sanatsal Masterlar Kullanma	374
2.1.27. Arapça Sıfat Olan Kelimeye Arapça Master Yerine “Ya”lı Master Getirmek	374
2.1.28. “Nehy” Harfinin Yazımı: Tekrarlı Kullanımda “me”nin Fiilden Ayrı Yazılması	374
2.1.29. Yeni Terkipler Getirme	375
2.2. Muhtevada Eskiye Gönderme	376
2.2.1. Farsça Yön İsimlerinin Kullanımı	376
2.2.1.1. Doğru Kullanımı	376
2.2.1.2. Yanlış Kullanımı	376
2.2.2. İran’ın Antik Destanlarına ve Millî Hamasî Kahramanlarına İşaret	377

2.2.3. İslam’dan Önce İran Kronolojisine İşaret	377
2.2.4. Sonbahar Anlamına Gelecek Şekilde Tîr ve Mâh-ı Tîr Ayının Kullanımı	378
2.2.5. Süleymân Kıssası ve Cem Efsanesinin Karışması	378
2.3. Vezinde Eskilik İzleri	378
2.3.1. İmâle	378
2.3.2. Aruz Vezninden Çıkma	379
2.3.3. Tahfîf	379
2.3.3.1. Harekenin Başka Harekeye Tebdili	379
2.3.3.2. Uzun Harekenin Kısaya Tebdili	379
2.3.3.3. Harekenin Düşmesi	380
2.3.3.4. Bir ya da Birkaç Harfin Düşmesi	380
2.3.4. Şeddeli Kelimeyi Şeddesiz, Şeddesiz Kelimeyi Şeddeli Okuma	380
2.3.4.1. Muhaffefi Şeddeli Okuma	380
2.3.4.2. Şeddeli Kelimeyi Hafifletme	381
2.3.5. Uygunsuz ve Garip Bahirlerin Seçimi	381
Kaynakça	383
Dizin	393

Ön Söz

Klâsik Türk edebiyatında şairlerin, dil ve muhteva açısından çeşitli üslupların tesiriyle şiirler kaleme aldığı gerçeği karşısında edebiyat araştırmalarında üslup çalışmaları göz ardı edilen konulardan biri olarak karşımıza çıkar. Yapılacak olan üslup çalışmaları, klasik şiirimizin tüm potansiyelini ortaya koyacağı gibi şairlerin daha iyi anlaşılmasını da sağlayacaktır. Derî Farsçasında ilk defa hicrî üçüncü asrın ortasında, genel olarak Horâsân, Sistân ve Maveraünnehir’de ortaya çıkan şiir, bölgesel olarak gelişim göstermiştir. “Sebk-i Türkistânî/Horâsânî” olarak adlandırılan ve Derî Farsçasıyla yazılan bu şiir tarzı Büyük Horâsân bölgesinde ortaya çıkmış ve yine bu bölgede olgunlaşmış ve gelişmiştir. Sebk-i Türkistânî/Horâsânî ismi Farsça şiirin devreleri için çok geçmişi olmayan bir tanımlamadır. Hicrî 13. yüzyılda sebk-şinâsî yani üslup bilimi işinin pratik tatbikinin olgunluğa ulaşmasından sonra şahsî tecrübelerden edebî mahfillere doğru bir seyre geçildi ve ilk defa sebk-in usulleri ve kaideleri yazıldı. Öte yandan Sebk-i Türkistânî, bir anlamda siyasal bir hareket olan Şuubiye Hareketinin edebiyata bir yansıması olarak da görülebilir. Türkistân (Horâsân) üslubunda anlamsal karışıklıklar az, şiir akıcı ve anlaşılması kolaydır. Irak üslubunda (Sebk-i Irâkî) şiirde irfan öne çıkarken Hind üslubunda (Sebk-i Hindî) ise anlam daha girift bir hâl almıştır. Anlaşıldığı üzere Farsça şiirdeki anlam dünyası sadeden girifte doğru bir seyir hâlinindedir. Buna mukabil klasik Türk şiirinde de durum bundan çok farklı değildir. Ancak anlam dünyasının giriftleşme yolunda

seyrettiği bu düzlemde şiirimizin sadeleşme çabasının bulunduğunu da göz ardı etmemeliyiz. Gerek Farsça edebiyatta ve gerekse Türk edebiyatında birçok şair ve edip tarafından benimsenen Sebki Türkistânî'nin Türk edebiyatı üzerindeki etkisi üzerinde şimdiye kadar etraflı bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışma boyunca çağdaş üslup biliminin çizdiği sınırlar içerisinde kalmaya gayret edilmiştir. Ele alınan beyitler/şiir parçaları, günümüzdeki üslup çalışmalarında kullanılan betimsel ve oluşsal üslup incelemeleriyle değerlendirilmiştir. Çalışmada ele alınan metinler, ayrıca şerh ya da estetik değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Bu sebeple çalışmada adı geçen şairlerin bireysel sanat dünyaları veya estetik değerleri bulunmamaktadır. Ancak üslup açısından yapılan bu çalışmanın bahsedilen unsurları kolaylaştıran bir aşama olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünün tamamına yakını Farsça kaynaklardan yapılan çevirilere dayandığından bu kısımdaki cümleler ne kadar gayret edilse de Türkçe mantıkla kurulmuş cümleler kadar düzgün bir yapıya sahip olmayabilir. Çalışmanın, alanındaki ilk çalışmalardan olması sebebiyle okuyucunun/araştırmacının bu hususu göz önüne almasını, başka bir deyişle yaşadığımız zorlukları anlamasını temenni ederiz.

Örnek alınan Farsça metinler, orijinal haliyle yazılarak altına Türkçe anlamı verilmiştir. Ayrıca örnek alınan Farsça metinlerin ana kaynaklarına ulaşmak birinci öncelik olmuştur. Türkçe örnekler ise tamamen edisyon kritiği yapılmış metinlerden alındığından, farklı imla tartışmalarına girmemek adına alındığı kaynaktaki imla şekline uyulmuştur. Çalışma bir metin neşri olmadığından transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır.

Çalışmada Türk Dil Kurumu'nun belirlediği imla kurallarına uyulmuştur. Ancak nispet belirten “î” ve terimsel anlam taşıyan kelimelerdeki uzunluklar gösterilmiştir.

Türkçe konuşan toplulukların Türkistan'da, Anadolu'da, Arap Yarımadası'nda, Kuzey Afrika'da ve Hindistan'da örneklerini oluşturdukları Türk edebiyatı 19. Yüzyıla kadar sarsıcı bir değişikliğe uğramadan hep bu özellikleri taşıdı. Bu edebiyatın seyrini kararlılık ve samimiyetle ele alırsak tereddüde düşülen veya yanlış anlaşılabilir durumlarda yeni sonuçlara ulaşılacaktır. Bu itibarla, elinizdeki eserde, Sebki Türkistânî/

Horâsânî'nin kuralları ve kaideleri detaylı bir şekilde ortaya konulmuş ve akabinde bu üslubun klâsik Türk şiirindeki etkileri ele alınmıştır.

Elinizdeki bu eserin uzun bir teşekkür listesi vardır. Yoğun mesaisi içinde bizleri unutmayan her zaman soran ve ilgili yerlerde yönlendirmelerini bizden esirgemeyen hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a teşekkür ederim. Eserin belli bir olgunluğa gelmesinde büyük katkıları olan hocalarım Prof. Dr. Ahmet KARTAL ve Dr. Öğr. Üyesi Kadir GÜLER'e teşekkür ederim. Eserin metninin kontrol edilmesi aşamasında desteğini her zaman yanımda hissettiğim Okt. Burak BEKEN, Dr. Halis AYDIN ve Dr. Ahmet UĞUR'a teşekkür ederim.

Elinizdeki bu eserin bir de yurt dışı ayağı bulunmaktadır. İran'da bulunduğum süre zarfında bana yarenlik eden dostlarımı unutmadım. Fikirleriyle her zaman yanımda olan Araş. Gör. Mustafa CENGİZ'e ve yine İran'da benimle beraber doktora tezi için araştırma yapan Dr. Ömer ALKAÇ'a destekleri için teşekkür ederim. Farsçayı öğrenmemizde bize rehberlik eden hocamız Mehdî HÂDÎ'ye teşekkür ederim. İran'da bulunduğumuz süre zarfındaki Tahran Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Dr. Ruhullah HÂDÎ, tezimizi yorumlamak suretiyle bizleri desteklemiştir. Kendisine teşekkür ederim. Kendisiyle İran'da tanıştığım hocam Dr. Ali Rıza MUKADDEM'e teşekkür ederim. Kitap temini noktasında nazımımızı çeken Endişe Kitabevi sahibi Ferheng Bey'e teşekkür ederim. Kendisinden mesnevi dersleri aldığımız dönemde ufkumuzu açan Abdülkerim SÜRÜŞ'a, Kamuran KADİRLİ'ye, Dr. Davud VEFÂYÎ'ye verdiği desteklerden ötürü teşekkür ederim.

Yapılan çalışmada yoğun çalışma temposuna rağmen hiçbir zaman desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e özel bir bölüm açmak istiyorum. Konunun belirlenmesinden en ince ayrıntısına kadar benden hiçbir yardımı esirgemedi. Karşılaştığım akademik ve resmî güçlükleri ortadan kaldıran, her şeyden önce böyle bir çalışmanın fikir babası olan çok kıymetli danışman hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak tezin uzun süren hazırlanması aşamasında desteklerini her zaman hissettiğim aileme teşekkür ederim.

Süleyman Anıl TOMBAK

Adana, 2022

Sebk-i Türkistânî/Horâsânî'nin Tarihsel Gelişimi ve Esasları

Giriş

Türk milleti kuruluşuna kitleler halinde iştirak ettiği İslam medeniyetinin teşekkülünde yaratıcı hamleler ortaya koymuş, bu hamlelerde de büyük başarılar elde ederek İslam medeniyetinin sancaktarlığı payesini elde etmiş bir millettir. Buna paralel olarak edebiyatta da bu yaratıcı hamlelerin bir yansıması olarak önemli eserler vücuda getirmiştir. Klâsik Türk edebiyatında şairlerin, dil ve muhteva açısından çeşitli üslûpların tesiriyle şiirler kaleme aldığı gerçeği karşısında edebiyat araştırmalarında üslûp çalışmaları göz ardı edilen konulardan bir tanesi olarak karşımıza çıkar. Yapılacak olan üslûp çalışmalarının şairlerin daha iyi anlaşılmasında bize yardımcı olacağı muhakkaktır.

Derî Farsçasında ilk defa hicrî üçüncü asrın ortasında, genel olarak Horâsân, Sistân ve Maveraünnehir'de ortaya çıkan şiir tarzı, bölgesel olarak gelişim göstermiştir. "Sebk-i Türkistânî/Horâsânî" olarak adlandırılan ve Derî Farsçasıyla yazılan bu şiir tarzı Büyük Horâsân bölgesinde ortaya çıkmış ve yine bu bölgede olgunlaşıp gelişmiştir. Sebk-i Türkistânî/Horâsânî ismi Farsça şiirin devreleri için çok geçmişi olmayan bir tanımlamadır. Hicrî 13. yüzyılda sebk-şinâsî yani üslup bilimi işinin pratik tatbikinin olgunluğa ulaşmasından sonra şahsî tecrübelerden edebî mahfillere doğru bir seyre geçildi ve ilk defa sebk-in usulleri ve kaideleri yazıldı.

Öte yandan Sebki Türkistânî, bir anlamda siyasal bir hareket olan Şuubiye Hareketinin edebiyata bir yansıması olarak da görülebilir.

Esere konu olan Sebki Türkistânî/Horâsânî üslubu, 9 ve 11. yüzyıllar arasındaki şairler incelenerek onların şiirlerinden hareketle 19. yüzyılda araştırmacılar tarafından özellikleri belirlenmiş bir üsluptur. Ülkemizde, üzerinde herhangi bir ciddî akademik çalışma yapılmayan ve sadece yüzeysel değerlendirmelerle söz konusu edilen bu üslup hakkında yapılacak bir çalışma önemli bir hazırlık gerektirmekteydi. Bu sebeple 2018 yılında İran’da çeşitli üniversitelerde bulunarak bu süre zarfını kaynak toplamakla geçirdik. Zamanımızın önemli bir kısmını bu ülkede teorik-literatür incelemelerde bulunarak geçirdik.

“*Klâsik Türk Şiirinde Sebki Türkistânî (Horâsânî) Türkistan (Horasan) Üslûbu*” başlıklı eser ana hatlarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Farsça şiirin ortaya çıkışı ve Sebki Türkistânî (Horâsânî) akımının tarihî gelişimi hakkında bilgiler teferruatlı olarak sunulmuştur. Bu bilgilere teferruatlı olarak yer verilmesinin nedeni, klasik Türk edebiyatı sahasında Sebki Türkistânî/Horâsânî’nin tarihî gelişimi, ortaya çıktığı coğrafyadaki seyri ve edebî nitelikleri hakkındaki bilgilerin sınırlı olmasıdır. Burada detaylı olarak verilen bilgiler konunun Osmanlı sahasındaki durumunun daha doğru bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Çalışmanın ilk bölümü büyük çoğunlukla İran’da yaptığımız araştırmalarda edindiğimiz kaynaklardan oluşmaktadır. Bu bölümde ele alınan Türkistân üslubunun tarihsel aşamaları beş bölümden müteşekkildir. Bunlar; Sebki Türkistânî ve Farsça şiirin ortaya çıkışı, Sebki Türkistânî/Horâsânî’nin yükselme dönemi, Sebki Türkistânî/Horâsânî’nin son dönemi, Sebki Türkistânî/Horâsânî’nin Sebki Irakî’ye evrilmesi ve Sebki Türkistânî/Horâsânî’nin fikrî ve edebî özellikleridir. Çalışmanın birinci bölümü beş alt başlıktan oluşmaktadır.

Türkistân üslubunun tarihsel gelişiminin ve özelliklerinin ortaya konduğu birinci bölümün ardından ikinci bölüm doğrudan klâsik Türk şiirinde Sebki Türkistânî hakkındadır. Bu bölüm ise iki alt başlıktan oluşur. Bu bölüm de iki alt başlığa ayrılmıştır. İlki bu üslubun fikrî özellikleri, ikincisi ise edebî özellikleri. Türkistân üslubunun özelliklerinin ortaya konduğu bu bölüm, Türk şiirinde Türkistân üslubunu araştırarak olan araştırmacılar için kolaylıklar sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

Klâsik Türk Şiirinde Sebki Türkistânî/Horâsânî

1. Sebki Türkistânî/Horâsânî’nin Klâsik Türk Şiirine Etkileri

İlk hicrî asırlardan itibaren gerek Arapça gerekse Farsça eserler veren Türk asıllı bilgin ve şairlerin İslâm dünyasında oluşup gelişen ilmî ve edebî gelişmelere yaptıkları katkıları, dikkate almamak eksiklik kabul edilmelidir. Konumuz itibariyle edebî ürünler ve anlayışlar açısından bu olumsuz durum daha belirgindir (Karaismailoğlu 2019: 55). Öte yandan Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu devletlerinin, zaman zaman çatışarak zaman zaman da anlaşarak idare ettikleri bu bölgelerde dinî, siyasî, ilmî, edebî ve kültürel açıdan önemli iz bıraktıkları açıktır. Hicrî 3. ve 4. (m. 9-11) yüzyılları içine alan zaman dilimi, bilhassa Fars dili ve edebiyatıyla Türk dili, edebiyatı ve kültürü açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur (Karaismailoğlu 2019: 56). Bu bağlamda Farsça edebiyatın ilk üslubu sayılan Sebki Türkistânî/Horâsânî akımının klasik Türk şiirine etkisinin araştırılması önemli bir hâl almaktadır.

Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluşunu takip eden ilk 150 yıl ve Dânişmendliler döneminde, Anadolu’da telif edilen eserlerin hemen hepsinin tıp, astronomi, matematik, felsefe gibi akli ve tabii ilimlere dair olduğu, âlimlerin de bu yönde faaliyet gösterdikleri görülmektedir (Kartal, 2016: 118; Kartal, 2011: 306). Anadolu’da Selçuklu devletinin kuruluşundan sonra yazılan eserler hakkında çok az malumat vardır. Bu

devirden bize intikal eden eserlerin en eskileri ancak 13. yüzyıla kadardır. Anadolu’da yaşayan Türk mutasavvıfları, etraflarında mümkün olduğu kadar geniş bir kitle toplamak amacıyla halk dili olan Türkçeye ağırlık verdiler. Anadolu halkı özellikle şiirin ahengi ile veznin ritmik tekrarının insan ruhunda oluşturduğu etki sebebiyle, şiire karşı bir temayül sergilemiş, hatta kendisine aktarılacak her bilginin manzum olarak verilmesini istemiştir (Kartal, 2016: 120). Mevlânâ’da bile her ne kadar nadir rastlansa da bazı Türkçe şiirler görülür. Bu bağlamda Türkistân/Horâsân üslubunun önemli şairlerinden olan Senâî’nin, Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’yi etkisi altında bıraktığını söylemek yerinde olacaktır. Attâr özellikle tema bakımından Senâî’nin tesiri altındayken Mevlânâ da onu bir önder olarak saymıştır (Savi, 2009: 503). Bunun yanında oğlu Sultan Veled’in de Türkçe yazmış olduğu şiirler bu minvaldedir.

13. yüzyılda Acem edebiyatı tesiriyle Anadolu’da “Lâ-dîni/Profone/din dışı” klasik Türk şiirinin de başladığını görüyoruz. Bu sırada Anadolu’nun büyük merkezlerinde geniş ve serbest bir zevk ve sefâhât hayatı ortaya çıkmış, yüksek sınıflar arasında musikiye, şaraba, şiire yönelim artmıştı. Bizans saraylarının eğlencelerine yabancı olmayan Selçuklu hükümdarları daima şaraplı ve sazlı eğlence meclisleri kuruyorlardı. Moğol tahakkümü altında daha da kuvvetlenen bu hareket, zühdi ve didaktik temayüllere bigâne, aşkı ve şarabı terennüm eden bir şiir tarzı doğurdu (Köprülü 2006: 20). Bu noktada bahsedilen durumun Sebki Türkistânî ile bağlantısı ortadadır. Horasan coğrafyasında sağlanan siyasî istikrar ve ekonomik rahatlamalar müreffeh yaşamın da etkisiyle mutlu bir şiir anlayışı sergilemiş ve gezmek eğlenmek gibi hususiyetler ön plana çıkmıştır. Bu noktada klasik Türk şiiri Dehhânî gibi bir şahsiyeti ortaya çıkarır. Edebiyat tarihçilerine göre Hoca Dehhânî, Farsça *Şeh-nâme*’si yanında Farsça klâsik edebiyatını örnek alan ilk klasik Türk şairi sayılır. Onun şarağ ve sakiden söz eden Türkçe aşk şiirleri, kuşkusuz işret meclisi çevresinden gelen şiirlerdir (İnalçık, 2006: 233). *Dehhânî’nin* şiirlerindeki unsurlar zikredilen üslupla örtüşür. Dehhânî genel olarak rindmeşrep bir üsluba sahiptir. Özellikle tabiat, çiçek ve gül mevsimi bütün canlılığıyla şiire konu olur (Ersoy ve Ay, 2017: 27). Bunların yanında

Kaynakça

- Abdûlmelikiyân, M. R. ve Kiyânî, H. (1393/1973). *Sebki-hâ-yı Şi’r-i Fârsî*. Tahran: Büyükşehir Belediyesi Sosyal ve Kültürel İşler Müdürlüğü.
- Akdağ, H. (1984). *Arap Dilinde Edatlar*. Konya: Tekin Kitabevi.
- Alâüddeve, E. (1382/2003). *Devletşah-ı Semerkandî-Tezkiretüşşuara*. Tahran.
- Albayrak, N. (2007) *Redif, İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 523-524. İstanbul: TDV Yayınları.
- Apak, A. (2004). *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihindeki Etkileri*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları
- Apak, A. (2010). *Şuubiye, İslam Ansiklopedisi*, C. 39, s. 244-246. İstanbul: TDV Yayınları.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara.
- Arı, A. (2003). Fars Şiiri mi? Farsça Şiir mi? Klâsik Türk Şiir Geleneğinin Oluşumu ve Sınırları Hakkında Düşünceler. *Bilgi*, S, 25, s.173-205.
- Armutlu, S. (2002). *Gazneliler ve Selçuklular Döneminde Edebî Gelenek, Türkler Ansiklopedisi*, C.5, s. 872-879. Eskişehir.
- Armutlu, S. (2017). “Klasik Arap, Fars ve Türk Şiirinde Güzel/Sevgili Proto Tipleri”, *Doğu Esintileri*, S. 7/2, s. 1-68. Erzurum.
- Armutlu, S. (2021), “Klasik Arap, Fars ve Türk Edebiyatı İncelemeleri, Şahsiyetler, Türler, Gelenekler II.” İstanbul: Kesit Yayınları.
- Armutlu, S. (2021). “Klasik Arap, Fars ve Türk Edebiyatı İncelemeleri, Şahsiyetler, Türler, Gelenekler I.” İstanbul: Kesit Yayınları.
- Atalay, M. (2014) *İran Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Demavend Yay.
- Ateş, A. (1949). *Râdüyânî-Tercümânü’l-Belâgâ*. Tahran: Çaphâne-i İbrâhîm Mahrûse.
- Babacan, İ. (2009). Sebki Hindî Şiirinde Yeni-Orijinal Yapı ve Terkipler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S.3. s. 29-46.

- Babacan, İ. (2010). Necâtî'nin Gazellerinde Kimi Somutlayıcı Anlatım Yolları. *Turkish Studies-International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı*. S. 5/3. s. 843- 854.
- Babacan, İ. (2012). *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki Hindî*. Ankara: Akçağ Yay.
- Barthold, V. (1981). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*. (Yıldız, H. D. Çev.) İstanbul: Kervan Yayınları.
- Behâr, M. (1314/1935). *Târîh-i Sîstân*. Tahran.
- Behâr, M. T. (1349/1970). *Sebki-Şinâsî*. C. 1. Tahran: Kitâbhâ-yı Perestû.
- Behâr, M. T. (1349/1970). *Sebki-Şinâsî*. C. 2. Tahran: Kitâbhâ-yı Perestû.
- Behâr, M. T. (1349/1970). *Sebki-Şinâsî*. C. 3. Tahran: Kitâbhâ-yı Perestû.
- Berzger, H. (1378/1999). Enderznâme. *Dâniş-nâme-yi Edeb-i Farsî*. I. Tahran.
- Beyatlı, Y. K. (2008). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul Fetih Cem., İstanbul.
- Brown, E. (1369/1990). *Târîh-i Edebiyât Der-İran*. (Müctebâî, F. Çev.) Tahran: İntişârât- ı Murvârid.
- Browne, E. (1945). *Lübâbü'l-elbâb*. Londra.
- Bülbül, T. ve Tombak, S., A. (2021). Sebki Türkistânî/Horâsânî'ye Dair. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 5 (1), s. 270-287.
- Can, C. (2007). *Garib-nâme'de İnsan ve İnsan Tipleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canım, R. (2000). *Tezkiretü's-Şu'ara ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Coşkun, M. (2007). *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Coşkuner, F. (2004). Gazneliler Döneminde Nesir. *Nüşa dergisi*. S. 13. s. 45-54.
- Çağbayır, Y. (2001). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çakmak, Y. (2013). Emeviler Dönemi'nde Şuubiye'nin Toplumsal Muhalefetteki Rolü. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 1, s. 1-27.
- Çiçekler, M. (2006). Fars Şiirinde Üsluplar. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları I-Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebki Hindî*. S.12-33. İstanbul: Turkuaz Yay.
- Değirmençay, V. (2002). Kelimenin Tekrarı Sanatlarından Reddû's-sadr Ale'l-acüz. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. S. 19. s. 1-32.
- Değirmençay, V. (2011). *Teşbih. İslam Ansiklopedisi*. C. 40, s. 556-557. İstanbul: TDV Yayınları.
- Dehudâ, A. E. (1377/1998). *Lugatnâme-i Dehudâ*, C. 9. Tahran: Çâphâne-i Dânişgâh- ı Tahrân.
- Develi, H. (2001). *Osmanlı Türkçesi Klavuzu*. İstanbul: Bilimevi Yayınları.
- Dıraşân, M. (1364/1986). *Kisâ-i Mervezî Dîvânı*. Tahran: Tahran Üniversitesi.
- Dilçin, C. (1999). Türk Kültürü Kaynağı Olarak Divan Şiiri. *Türk Dili*. S.571. s. 619-626.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Durdu, M. (2008). *Türk Edebiyatında Nasihat*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Duri, A. A. (1991). *İlk Dönem İslam Tarihi* (Yücesoy, Hayrettin Çev.) İstanbul: Endülüis Yayınları.
- Durmuş, İ. (2003). *Lugaz. İslam Ansiklopedisi*. C. 27, s. 221-222. İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ. (2011a). *Te'kid. İslam Ansiklopedisi*. C. 40, s. 365-368. İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ. (2011b). *Tensik. İslam Ansiklopedisi*. C. 40. s. 465-466. İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ. (2012). *Vav. İslam Ansiklopedisi*. C. 42. s. 574-576. İstanbul: TDV Yayınları.
- Eliaçık, M. (2013). Bazı Belagat Kitaplarında "Teşbih" Sanatı Hakkında Tanım ve Tasnifler. *Turkish Studies*. S.8, s.565-581.
- Eliaçık, M. (2018). Arap Harfli Belagat Kitaplarında İştikak Sanatı ve Onun Cinasta İlişkisi. *Social Science Studies*. C. 6. S. 3. s.288-294.
- Enüşe, H. (1376/1997). *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî*. C. I. Tahran: Sâzmân-ı Ferheng ve İrşâd.
- Ersoy, E. ve Ay, Ü. (2017). *Hoca Dehhânî Divanı*. Ankara: TÜBA
- Ferruh, Ö. (1981). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. C. 3. Beyrut.
- Ferşidverd, H. (1382/2004). *Derbâre-i Edebiyât ve Nakd-i Edebî C2*. C. Tahran: İntişârât-ı Emîr Kebîr.
- Frye, N. (1975). *The Cambridge History of İnan (IV)* Birleşik Krallık: Cambridge University Press
- Fürûgî, M. A. (1342/1963). *Sa'dî Gazelliyâtı*. Tahran: Çap-ı Sipih.
- Fürûzânfer, B. (1378/1999). *Dîvân-ı Kebîr*. C. 8. Tahran: Çap-hâne-i Sipih.
- Fütûhî, M. (1379/2000). *Nakd-i Hayâl*. Tahran: Neşri Rûzgâr.
- Ganî, K. (1320/1942). *Hâfiz Dîvânı*. Tahran: Çâphâne-i Gravuri.
- Gerdîzî (1327/1948). *Zeynü'l-ahbâr*. Tahran: Çap-ı Tahran.
- Gibb, E. J. W. (1990). *Osmanlı Şiir Tarihi*. (Çavuşoğlu, Ali. Çev.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2015). *Nedîm*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Gulâmırzâî, M. (1377/1997). *Sebki-Şinâsî-i Şi'r-i Pârsî*. Tahran: Kitâb-hâne-i Tahûrî.

- Gülensoy, T. (1994). Aşık Paşa'nın "Garibname"sinde Dinî ve Taasvufî Unsurlar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 5, s. 155-173.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2005). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hânlerî, P. N. (1373/1994). *Vezn-i Şi'r-i Fârsî*. Tahran: İntişârât-ı Tus.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hümâyî, C. (1383/2004). *Fünûn-ı Belâgat ve San'at-ı Edebî*. Tahran: Neşr-i Hü mâ. İkbâl, A. (1389/2010). *Emir Mu'izzî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Dîbâ.
- İlaydın, H. (1974). Anadolu'da Klasik Türk Şiirinin Başlangıcı. *Türk Dili Dergisi*. S.275, s. 765-774.
- İncalcık, H. (2006). Türk Edebiyatı Tarihi. H. Talat Sait vd. (Ed.), *Klâsik Edebiyat Menşei: İrani Gelenek, Saraş İşret Meclisleri ve Musâhib Şâirler*. (s. 221-282). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İpekten, H. (1983) *Baki Hayatı Edebi Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- İsen, M. (1994). *Gelibolulu Mustafa Ali Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- İsen, M. (1999). *Latîfî Tezkiresi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- İsen, M.; Horata, O.; Macit, M.; Kılıç, F.; Aksoyak, H. (2011). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İsfehânî, M. (1382/2004). *Tuhfetu'l-Mülûk*. Tahran: Neşr-i Mirâs-ı Mektûb.
- Kabaklı, A. (1987) *Mevlananın sanatı*. 2. Millî Mevlana Kongresi. Konya. s. 9-18
- Kaçalın, M. S. (1994). *Dîvânü Lugâti't-Türk*. C. 9. S.446-449. İstanbul: TDV Yay.
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Galip Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kamyâr, V. T. (1370/1991). *Ber-res-i Menşe' vü Vezn-i Şi'r-i Fârsî*. Meşhed.
- Kanar, M. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2012). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kaplan, H. (2013). *Bâkî'nin Ses Dünyası*. (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kaplan, H. ve Macit, M. (2014). Bâkî". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/baki>. Erişim Tarihi: 11/03/2022.
- Kaplan, M. (2019). *Neşâtî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Karaismailoğlu, A. (2007) Selçuklu dönemi şiiri ve mevlananın şiirinin özellikleri. *Türk Kültürü Edebiyatı ve Sanatında Mevlana ve Mevlevilik*. Konya: Sümam Yay.
- Kartal, A. (2001). Türkçe Mesnevîlerin Tertip Özellikleri. *Bilgi*. S.19, s.69-119.
- Kartal, A. (2008). Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. s.95-168.
- Kartal, A. (2011). *Şiraz'dan İstanbul'a [Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar]*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Kartal, A. (2013). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi [Türk Edebiyatında Mesnevî]*. İstanbul: Doğukütüphanesi.
- Kartal, A. (2016). *Hakikate Düşen Gölge Türk Fars Edebi İlişkiler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kavruk, H. (2014). "Şeyhülislam Yahyâ". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhulislam-yahya>. Erişim Tarihi: 11/03/2022.
- Kavruk, H. (2018). *Şeyhülislam Yahyâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kayhan, H. (1999). *Mâhir Abdullah Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Kedkenî, M. R. Ş. (1336/1957). *Suver-i Hiyâl der Şi'r-i Fârsî*. Tahran: İntişârât-ı Âgâh.
- Keklik, M. (2006). *Bâkî'nin Gazellerinde Anlam Çerçevesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Keleş, R. (2010) Türk Edebiyatında Nasihat. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Erzurum. S.44, s. 183-209
- Kılıç, A. (2005). Sultan Veled'in Türkçe Şiirlerinde Aruz Kullanımı. *Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevîhâneler Sempozyumu*. . Manisa (Bildiriler). s.181- 195
- Kılıç, F. (1998). *17. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara, Akçağ Yay.
- Kılıç, F. vd, *Şâir Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2002.
- Kılıç, S. Ö. (2016). İlk Dönem Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Medhiye Üslubunun Kullanımı. *Divan Araştırmaları Dergisi*. S.17. s.191-214.
- Kılıçlı, M. (1992). *Arap Edebiyatında Şuubiyye*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köksal, M. A. (2004). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köksal, M. F. (2002). Orijinal Bir Şâir: Edirneli Nazmî ve Divanına Yeni Bakışlar. *Bilgi Dergisi* S. 20. s.101-124.
- Köksal, M. F. (2018). Tartışmalı Bir Secî' Türü: Sec'-i Mütevâzin. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 589-604. İstanbul.
- Kut, G. (1991). *Aşık Paşa, İslam Ansiklopedisi* C.4, s.1-3, İstanbul: TDV. Yay.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Divânı*. Ankara: Kültür ve Tuzim Bakanlığı.
- Külekcî, N. (1995) *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Levend, A. S. (1988). *Türk Edebiyat Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

- Macit, M. (1996). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. Ankara: Akçağ Yay.
- Macit, M. (2005). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Macit, M. (2006). *Nedîm. İslam Ansiklopedisi* C.32, s. 510-513. İstanbul: TDV Yayınları.
- Macit, M. (2013). “Nedîm”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-ahmed>. Erişim Tarihi: 15/03/2022.
- Mahcûb, C. (1337/1959). *Es'ed-i Gürgânî-Vîs ü Râmîn*. Tahran: Çaphâne-i İbn-i Sînâ.
- Mahcûb, C. (1339/1960). *Sirûş İsfêhânî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Musevî.
- Mahcûb, C. (1345/1966). *Sebki Horâsânî der Şî'r-i Fârsî*. Meşhed: İntişârât-ı Firdevs.
- Mansûr, C. (1381/2003). *Rûdekî Dîvânı*. Tahran: İntişârât-ı Nâhîd.
- Mazıoğlu, H. (1988). *Nesim Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Mehrîn, N. (1394/2019). *Rabîa Belhî Dîvânı*. Hamburg: Çaphâne-i Şâhmâma.
- Meisami, J. S. (1999). *Persian Historiography to the End of Twelve Century*. Edinburgh University Press.
- Mermer, A. ve Koç, N. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mirza, A. H. (1308/1929). *Kitâbü'l-bedî'*. Tahran: İntişârât-ı Firdevsî.
- Morkoç, Y. E. (2017) Zâtî'nin Gazellerinde Ses ve Anlam Bakımından İkilemelerin İşlevi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*. C. 4, s. 1288- 1303.
- Mu'in, M. (1330/1971) *Ferheng-i Fârsî (I-VI)*. Tahran: Çaphâne-i Behmen.
- Muhakkık, M. (1357/1978). *Nâsır-ı Hüsrev Dîvânı*. Tahran: Emir Kebir.
- Muhammedî, M. (1335/1956). *Eş-şî'rü'l-câhili*. Tahran: Tahran Üniversitesi.
- Mum, Cafer (2006). *Sebki Hindî'de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyulama*”, safaseh, İstanbul, Turkuaz Yayınları, s. 108-141.
- Mutemen, Z. (1371/1992). *Tahavvül-i Şî'r-i Fârsî*. Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî.
- Müdbirî, M. (1375/1996). *Şâirân-ı Bî-dîvân*. Şiraz: Çaphâne-i Puryâ.
- Mütercim A. E. (2000). *Burhân-ı Katî*. (Öztürk, M. ve Örs, D., çev.). Ankara: TDK Yay.
- Nahcivânî, M. (1364/1985). *Katrân-ı Tebrîzî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Kaknos.
- Nefisî, S. (1335/1956). *Lübâbü'l-elbâb* (Avfî, Sedüddîn Muhammed). Tahran: İbn-i Sînâ.
- Nefisî, S. (1335/1956). *Muhammed Avfî-Lübâbü'l-Elbâb*. Tahran: Çaphâne-i İbn-i Sînâ.
- Nefisî, S. (1336/1957). *Ezrakî-i Herevî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Musavver.
- Nefisî, S. (1393/2015). *Rûdekî Dîvânı*. Tahran: İntişârât-ı Nigâh.
- Ocak, A. (1991). *Aşık Paşa, Tasavvufî Şahsiyeti. İslam Ansiklopedisi*. C.4, s.3. İstanbul: TDV Yay.
- Ocak, A. (2009). *Selçuklular Dönemi Dinî, İlmî, Fikrî ve Tasavvufî Hayat*. C.36, s.375- 377. İstanbul TDV Yay.
- Oğuz, F. S. K. (2017). *Arpaemini-zâde Mustafâ Sâmî Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Onay, A. T. (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. (Kurnaz, Cemal. Haz). Ankara: TDV.
- Özkan, M. (1994). *Edineli Nazmî. İslâm Ansiklopedisi*. C. 10. s. 450-541. İstanbul: TDV Yay.
- Pakalın, O. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Pala, İ. ve Kılıç, F. (2006). *Musammat. İslam Ansiklopedisi* C. 31. s. 233-235. İstanbul: TDV Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Perisâ M. P. (1392/2013). *Mekteb-i Vukû' vü Vâsüht, Sebki Râyic der Eş'âr-ı Karn-ı Dehom-ı Hicrî. Heftomin Hümeyeş-i Pejoheşhâ-yı Zebân u Edebiyât u Fârsî*. Esfend.
- Râstgû, S. M. (1379/2000). *Îhâm Der-Şî'r-i Fârsî*. Tahran: İntişârât-ı Sürûş.
- Razavî, M. (1314/1935). *Şemseddin Muhammed bin Kays-ı Râzî-El-Mu'cem*. Tahran.
- Razavî, M. ve Takî, M. (1320/1942). *Senâ-i Gaznevî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Ahmedî.
- Redhouse, S. J. (2001). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ripka, Y. (1381/2002). *Târîh-i Edebiyât-ı İrân*, (İsâ Şehâbî, Çev.). Tahran: İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî.
- Safâ, Z. (1332/1953). *Târîh-i Edebiyât Der-İrân*. Tahran.
- Safâ, Z. (2003). *Muhtasari der Tarih-i Tahavvul-i Nazm u Nesri Parsi [İrân Edebiyatına Genel Bir Bakış* (H. Almaz, Çev.]. Ankara: Nüşa Yay.
- Saraç, Y. (2004). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Saraç, Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Ölçü-Biçim-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Savi, S. İ. (2009). *Senâi, İslam Ansiklopedisi*. C. 36. s. 502-503. İstanbul: TDV Yayınları.
- Seyyâkî, D. (1332/1954). *Genc Bâz-Yâfte*. Tahran: Çaphâne-i Haydarî.
- Seyyâkî, D. (1335/1957). *Ferrûhî-i Sistânî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Sipihr.
- Seyyâkî, D. (1363/1985). *Unsûrî-i Belhî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Ahmedî.
- Seyyâkî, D. (1367/1989). *Minûçehrî-i Damgânî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i Haydarî.

- Sümer, F. (2009). *Selçuklular, İslam Ansiklopedisi* C.36, s.365-371. İstanbul: TDV Yay.
- Şafak, Y. (2008). *Mevlânâ ve Sultan Veled'in Türkçe Şiirleri*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Şânâzarî, A. R. (1392/2014). *Makâlât-ı Ebu Nasr Şeybânî*. Tahran: Çaphâne-i Miras.
- Şehâb, T. (1348/1969). *Ascedî-i Mervezî Dîvânı*. Tahran: Çaphâne-i İbn-i Sînâ.
- Şemîsâ, S. (1374/1996). *Sebki-Şinâsî-i Şi'r*. Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- Şemîsâ, S. (1376/1997). *Seyr-i Gazel Der-Şi'r-i Fârsî*. Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- Şemîsâ, S. (1378/1997). *Külliyât-ı Sebki-Şinâsî*. Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- Şemîsâ, S. (1383/2004). *Sebki-Şinâsî-i Şi'r*. Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- Şentürk, A. A. (1993). Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair. *Dergah*. c.4, S. 41. s. 8-10.
- Şentürk, A. A. (2019). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: YKY Yay.
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2012). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şiblî, N. (1363/1984). *Şirü'l-Acem*. (Muhammed Taki-i Fahrdaî-i Geylani. Çev). Tahran.
- Tahirü'l-Mevlevî (1994) Ebebiyat Lügati, (Kürkçüoğlu, Kemal Edip. Haz.). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tâlibyân, Y. (1378/1999). *Suver-i Hiyâl Der-Şi'r-i Şâ'irân-ı Sebki Horâsânî*. Tahran: İntişârât-ı Kirmânî.
- Tarlan A. N. (1981). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul, Ötüken Yay.
- Tarlan, A. N. (1944). *İran Edebiyatı*. İstanbul: Ahmet Said Matbaası.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Tarlan, A. N. (1992). *Necâtî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Toçoğlu, N. T. (2008). *Necati Bey, Baki, Nef'i ve Nedim'de Doğadan Mekana Dönüşüm*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi. İstanbul.
- Tokmak, N. (2000). *İran, İslam Ansiklopedisi*, C.22, s.416-424. İstanbul: TDV Yay.
- Tolasa, H. (2000). *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitoojik Unsurlar*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. c. I-II, Ankara: Bizim Büro Yayınları
- Turan, O. (2016). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Turan, O. (2020). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Uğur, A. (2020). *Klâsik Türk Şiirinde Bektaşîlik*. (Yayımlanmış Doktora Tezi) Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

- Uludağ, S. (1992) *Basiret, İslam Ansiklopedisi*, C 5. S. 103. İstanbul: TDV Yayınları.
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Usta, A. (2009). *Sâmânîler, İslâm Ansiklopedisi*. C.64 S. 64-68. İstanbul: TDV Yayınları.
- Usta, A. (2013). *Türklerin İslamlaşma Serüveni Sâmânîler*, İstanbul: Yeditepe yay.
- Uysal R. S. (2010). *Belegat ve Edebî Sanatlar Lügati*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Ünver, İ. (2002). Divan Edebiyatında Şiir Dili. *Türk Bilig*, Sayı 3. 225-232.
- Üst, S. (2018). *Edirneli Nazmî*. Ankara: Kültür ve Tuzim Bakanlığı.
- Üstüner, K. (2007). *Divan Şiirinde Tasavvuf*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Üstüner, K. (2008). "Ahmet Talât Onay'a Göre Nedim'in Şiirlerinde Tasavvuf". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. Sayı 2.
- Yagmâî, H. (1352/1973). *Esedî-i Tûsî-Geşâsp-nâme*. Tahran: Çaphâne-i Efset Mervî.
- Yâsemî, R. (1317/1939). *Sa'd-ı Selmân Dîvânı*. Tahran.
- Yavuz, K. (2000). *Âşık Paşa Garib-nâme*, Ankara: TDK Yay.
- Yazıcı, T. (1979). Sultan Veled. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. S. 28-32. İstanbul.
- Yerdelen, C. (2000). Bâkî Divanında Tasavvufî ve Dinî Öğeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 15. 95-110.
- Yetiş, K. (1994). Bir Araştırma Konusu Olarak Üslûp ve Mehmet Kaplan. *Türk Kültürü Araştırma Dergisi Zeynep Korkmaz Armağanı*. Sayı 32. 377-388.
- Yıldız, A. (2004). Süleyman Nazife Göre İran Edebiyatı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8. 159-201.
- Zerrînküb, A. (1371/1992). *Seyr-i der-Şi'r-i Fârsî*. Tahran.
- Zerrînküb, A. (1375/1996). *Ez Gozeşte-i Edebî-i İran*. Tahran.
- Zeydân, C. (1335/1957). *Târîhu Âdâbî'l-lugati'l-'Arabiyye*. Mısır.

Dizin

A

Abbasî 29, 30, 228
Abdullah 23, 31, 32, 34, 43, 49, 50, 51, 56,
57, 63, 99, 219, 227, 231, 234, 241, 249,
255, 269, 277, 278, 285, 292, 294, 314,
337, 341, 357, 387
Acem 33, 36, 41, 45, 159, 205, 214, 219,
308, 327, 390
Agâçi 56, 59, 66, 69
Agâçi-i Buhârî 56, 59
Ahmed Paşa 23, 215, 216, 231, 238, 246,
253, 267, 275, 281, 294, 295, 305, 306,
318, 319, 320, 328, 335, 341
Ahmet Yesevî 31
Arapça 23, 24, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 35, 45,
48, 54, 59, 71, 75, 76, 93, 97, 99, 103,
113, 124, 174, 203, 205, 207, 211, 213,
215, 217, 222, 279, 295, 297, 298, 300,
325, 329, 330, 340, 344, 365, 374, 386
Âşık Paşa 23, 33, 35, 215, 216, 230, 231,
237, 252, 258, 267, 271, 274, 280, 281,
288, 294, 303, 304, 305, 319, 320, 327,
333, 341, 387, 391

B

Bağdat 34, 74, 157, 158, 159, 203
Bâkî 23, 218, 224, 226, 232, 233, 234, 239,
247, 253, 254, 260, 261, 268, 276, 284,
289, 290, 295, 309, 310, 318, 319, 320,
329, 330, 335, 341, 342, 386, 387, 391
Bedî-i Belhî 56
Behmen-nâme 172
Behrâm 24, 44, 49, 50, 97, 177, 240, 259

Belhî 50, 51, 56, 57, 59, 64, 67, 71, 84, 87,
98, 112, 178, 211, 227, 348, 350, 351,
356, 388, 389

Bûhârî 70, 99, 112, 113

C-Ç

Câmî 57, 161, 189, 223, 294
Cürcânî 57, 74, 79, 81, 82, 83, 85, 99,
112, 159, 359
Çin 24, 306

D

Dakikî 91, 93, 95, 96, 99, 111, 134, 140, 142,
160, 228, 366, 368, 371, 372, 377, 379
Damgânî 27, 99, 103, 125, 222, 345, 362, 389
Dehhânî 23, 34, 35, 214, 228, 229, 230, 236,
237, 245, 252, 258, 266, 267, 271, 274,
275, 280, 287, 294, 295, 300, 301, 302,
319, 320, 322, 326, 333, 334, 341, 385
Dîvân-ı Kebir 272, 368

E

Ebu Şekûr-ı Belhî 51, 53, 54, 58, 63, 96, 177
Edip Ahmet Yükneki 31
Edirneli Nazmî 23, 217, 232, 239, 247, 254,
261, 268, 276, 282, 283, 290, 295, 311,
312, 319, 320, 322, 323, 328, 329, 335,
336, 341, 387, 391
Emevî 30, 53
Enverî 36, 56, 73, 104, 110, 159, 161, 166,
169, 184, 193, 206, 219, 222, 294, 345

Esedî 94, 111, 160, 161, 172, 211, 354, 358,
362, 364, 370, 371, 373, 374, 376, 377,
378, 379, 381, 391

F

Fars 19, 23, 28, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39,
41, 43, 44, 51, 53, 54, 57, 67, 68, 76,
91, 93, 102, 110, 158, 159, 160, 169,
170, 174, 177, 189, 198, 202, 205, 213,
222, 223, 224, 228, 278, 294, 339, 341,
342, 351, 353, 364, 369, 383, 384, 387
Farsça 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29,
33, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45,
48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 59,
62, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 75, 76, 89, 90,
91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101,
102, 103, 109, 111, 113, 114, 116, 120,
121, 130, 154, 156, 158, 159, 160, 161,
162, 167, 169, 171, 177, 180, 181, 184,
186, 189, 191, 192, 197, 198, 202, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 211, 213, 214,
215, 217, 222, 224, 225, 226, 227, 228,
244, 260, 263, 264, 265, 266, 270, 294,
295, 297, 314, 317, 321, 325, 330, 331,
339, 340, 343, 345, 346, 347, 350, 352,
354, 355, 356, 358, 359, 361, 363, 365,
366, 369, 371, 374, 376, 381, 383, 386

Fergânî 32, 52

Ferrûh 211

Ferrûhî 26, 66, 93, 94, 95, 99, 100, 101,
102, 103, 104, 107, 112, 122, 125, 128,
129, 133, 136, 145, 151, 153, 154, 160,
161, 198, 222, 228, 345, 352, 362, 363,
366, 368, 369, 374, 378, 389

Firdevsî 23, 25, 26, 50, 51, 55, 93, 94, 95,
96, 98, 99, 101, 111, 124, 135, 154, 172,
173, 174, 210, 211, 227, 228, 235, 340,
358, 359, 361, 362, 363, 365, 367, 369,
370, 372, 373, 377, 378, 380, 388

G

Garibnâme 35

Gazâyirî 25, 113, 340

Gazne 34, 94, 102, 157, 159, 160, 227

Gazneliler 25, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98,
103, 104, 107, 114, 121, 122, 128, 131,
151, 154, 157, 158, 160, 162, 163, 167,
204, 205, 206, 207, 208, 227, 340, 361,
362, 363, 383, 384

Gencevî 36

Gülşehrî 33, 215

H

Hadika 176, 177, 178

Hâkânî 36, 104, 110, 159, 185, 193, 209,
222, 278, 345

Hâricî 42, 43, 56, 57

Hazar 23

Hindistan 37, 202, 206, 227

Horâsân 17, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 33,
34, 35, 37, 48, 49, 50, 66, 74, 95, 158,
159, 160, 161, 183, 198, 202, 204, 205,
206, 208, 214, 215, 220, 221, 223, 225,
226, 228, 230, 241, 266, 271, 295, 325,
326, 332, 333, 339, 340, 341, 342, 343,
345, 358, 376

Horâsânî 17, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 31,
32, 35, 57, 58, 92, 99, 156, 161, 166, 184,
202, 203, 207, 211, 212, 213, 220, 221,
222, 224, 225, 228, 230, 245, 271, 278,
302, 311, 320, 321, 339, 340, 341, 345,
381, 384, 388, 390

Hüsrevânî 56, 72, 86, 348

Hiz. Ebubekr 28

Hiz. Ömer 28

İ

İlâhî 34, 275, 291

İran 19, 22, 23, 24, 27, 29, 30, 34, 37, 38,
39, 40, 41, 44, 45, 49, 54, 55, 56, 59,
62, 67, 75, 92, 93, 94, 96, 97, 100, 109,
110, 111, 154, 158, 159, 160, 170, 172,
173, 175, 177, 182, 203, 204, 205, 206,
207, 209, 211, 212, 220, 221, 223, 228,
264, 270, 271, 278, 294, 318, 346, 358,
359, 377, 383, 384, 385, 389, 390, 391

İskender 38, 39, 162, 308

İslâmiyet 24, 33, 37, 38, 237, 270, 294, 339

K

Kamerî 61, 74, 79, 81, 82, 83, 85, 359

Karahanlı 32, 35, 213

Kaşgar 31

Kaşgarlı Mahmut 31

Katrân 25, 36, 51, 91, 106, 114, 117, 126, 129,
131, 134, 139, 143, 144, 146, 147, 152,
153, 158, 160, 162, 179, 198, 340, 362,
363, 370, 371, 372, 374, 376, 381, 388

Kazvinî 43, 52

Kelile ve Dimne 34

Kesâyî 105

L

Lübübü'l-elbab 72

M

Maşrîkî 43, 44, 46, 48, 211

Maveraünnehir 17, 21, 23, 24, 29, 37, 50,
74, 94, 339, 340, 351

Melikşah 155, 187

Melikuşşuara 26

Mencik 55, 112, 113, 127, 135, 136, 145,
149, 150, 160

Merv 23, 32, 49, 94, 119, 157

Mervezî 44, 45, 54, 56, 57, 63, 65, 72, 90,
95, 99, 112, 113, 114, 119, 349, 358,
384, 390

Mesnevi 34, 62, 111, 112, 171, 190

Mesûd 25, 45, 54, 57, 95, 99, 113, 117, 162,
164, 165, 166, 168, 171, 173, 178, 179,
180, 181, 182, 185, 186, 188, 192, 194,
195, 196, 200, 201, 340, 349

Meşhed 23, 26, 27, 386, 388

Mevlânâ 23, 34, 35, 177, 181, 184, 189, 190,
191, 193, 214, 215, 224, 235, 257, 271,
286, 294, 341, 346, 354, 368, 387, 390

Minûcehrî 26, 27, 66, 73, 94, 95, 97, 99, 103,
107, 108, 117, 122, 124, 125, 126, 129,
131, 151, 154, 155, 163, 171, 211, 222,
228, 345, 362, 364, 369, 374, 377, 389

Moğol 33, 214, 256, 264, 384

Muhallid 42, 43, 45

Muhibbî 34

Mu'izzî 36, 66, 91, 155, 162, 163, 164, 167,
171, 185, 187, 188, 199, 386

Murgazî 61

N

Nâsır-ı Hüsrev 25, 26, 27, 36, 106, 114,
120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128,
134, 141, 144, 149, 154, 160, 162, 163,
175, 340, 362, 365, 375, 380, 381, 388
Necâtî 23, 216, 218, 224, 231, 232, 238,
246, 253, 260, 267, 268, 275, 281, 282,
289, 295, 307, 308, 318, 319, 320, 327,
328, 334, 341, 384, 390

Nedîm 23, 218, 219, 220, 221, 224, 232,
234, 235, 241, 242, 249, 250, 255, 256,
260, 262, 263, 269, 270, 276, 278, 285,
292, 294, 295, 316, 317, 318, 319, 320,
331, 337, 338, 341, 385, 388

Nişâbûr 23

Nizâmî 36, 159, 175, 177, 184, 193, 223

Nizâmülmülk 162

O

Osmanlı 22, 33, 223, 226, 232, 240, 241,
253, 264, 342, 346, 384, 385, 389, 390

P

Pehlevî 24, 38, 39, 40, 41, 48, 54, 62, 68,
75, 100, 101, 109, 175, 204, 212, 331,
349, 351, 356, 358, 364, 380

R

Revnakî 56, 211

Rûdekî 25, 26, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64,
66, 67, 68, 70, 73, 76, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 102,
103, 104, 119, 120, 142, 174, 175, 177,
201, 209, 211, 222, 227, 293, 294, 296,
297, 340, 345, 349, 350, 351, 352, 353,
354, 357, 358, 359, 360, 388

S

Safâ 70, 77, 362, 389
 Saffârî 28, 38, 41, 43, 44, 49, 67, 70, 75
 Samanîler 25, 34, 49, 50, 51, 91, 96, 97,
 99, 204, 207, 340, 347, 363
 Sâsânî 28, 29, 50, 175, 194
 Sebki-i Irâkî 17, 25, 26, 160, 161, 165, 166,
 184, 194, 206, 221, 244, 294, 340
 Sebki-i Türkistânî 17, 21, 22, 23, 25, 26,
 27, 28, 31, 32, 35, 57, 58, 92, 156, 161,
 166, 184, 202, 203, 207, 210, 211, 213,
 214, 220, 221, 222, 224, 225, 228, 232,
 235, 243, 244, 245, 250, 256, 263, 267,
 270, 271, 276, 278, 293, 294, 302, 305,
 310, 311, 320, 321, 325, 326, 331, 339,
 340, 341, 343, 344, 345, 346, 381, 384
 Sebvâr 23
 Selçuklu 25, 33, 34, 35, 94, 95, 96, 98, 110,
 157, 158, 159, 161, 163, 164, 168, 169,
 172, 175, 179, 187, 192, 193, 194, 195,
 197, 198, 203, 204, 206, 213, 214, 264,
 271, 340, 386
 Selmân 25, 26, 95, 99, 162, 173, 180, 198,
 206, 216, 340, 391
 Senâî 25, 36, 73, 91, 95, 121, 167, 169, 170,
 176, 177, 178, 185, 189, 190, 191, 193,
 194, 195, 196, 209, 214, 278, 340, 389
 Sultân Veled 34, 215
 Süleymân 99, 162, 359, 378
 Şehîd-i Belhî 50, 51, 56, 59, 62, 68, 108,
 211, 227, 347
 Şehr-âşûb 113, 164, 182
 Şehriyâr 173
 Şemisa 24, 25, 28, 41, 42, 43, 44, 45, 48,
 51, 54, 55, 58, 96, 97, 99, 100, 160, 341
 Seyhülislâm Yahyâ 23, 218, 224, 232, 233,
 234, 240, 248, 260, 261, 268, 277, 284,
 291, 313, 314, 318, 319, 320, 330, 336, 341
 Şuubiye 17, 22, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 51,
 158, 159, 203, 270, 383, 384

T

Tacikistan 24

Tâhir 36, 56, 60, 72, 86, 98, 110, 161,
 170, 255
 Tâhirî 28, 43, 44
 Tebrizî 25, 36, 51, 152, 179, 198, 294,
 340, 362, 388
 Turşîz 23
 Tûsî 25, 34, 94, 111, 151, 160, 161, 172,
 211, 235, 340, 354, 358, 377, 391
 Türk 17, 21, 22, 23, 26, 31, 32, 33, 34, 35,
 37, 74, 76, 157, 158, 159, 160, 202, 209,
 213, 214, 215, 217, 218, 220, 222, 223,
 224, 225, 226, 227, 228, 230, 232, 243,
 256, 257, 258, 260, 264, 271, 274, 279,
 280, 286, 293, 294, 296, 303, 318, 321,
 325, 326, 327, 339, 341, 342, 343, 345,
 346, 357, 383, 384, 385, 386, 387, 388,
 389, 390, 391
 Türkçe 23, 33, 35, 37, 92, 202, 205, 214,
 215, 217, 218, 220, 222, 224, 227, 232,
 235, 236, 257, 264, 272, 279, 286, 291,
 294, 297, 298, 299, 300, 319, 325, 326,
 329, 330, 332, 346, 384, 386, 387, 390
 Türki 32, 56, 203, 216, 217, 232, 254, 261,
 268, 276, 277, 282, 283, 290, 311, 312,
 328, 329, 335, 336

U

Unsûri 50, 55, 60, 66, 91, 93, 94, 95, 96,
 97, 99, 103, 104, 105, 111, 112, 115,
 116, 122, 131, 136, 137, 138, 139, 140,
 141, 142, 143, 144, 145, 147, 149, 151,
 154, 160, 161, 163, 165, 174, 185, 198,
 208, 211, 227, 228, 235, 294, 362, 369,
 372, 377, 381, 389

V

Vasîf 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 53, 65, 99,
 101, 103, 211
 Vatvat 75, 76, 162

Y

Yesar 30
 Yusuf Has Hacip 31

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE SEBK-İ TÜRKİSTÂNÎ/HORÂSÂNÎ (TÜRKİSTAN/HORASAN ÜSLUBU)

Kültür, insanlık tarihi boyunca her daim toplumlar için bir gelişme unsuru olmuştur. Toplumların gelişmişliklerinde önemli bir yer tutan kültürün parçalarından birisi de edebiyattır. Klâsik Türk şiiri ise asırlar boyunca klasikleşen kültürümüzü nesillere aktaran en önemli unsurlardan birisidir. Bu geleneğin ihtiva ettiği değerleri anlamak için evvela üslubunu anlamak gerekir. İşte elinizdeki bu eserde edebiyat araştırmalarında göz ardı edilen konulardan bir tanesi olan üslûp ele alınmıştır. Yapılacak olan üslûp çalışmalarını, şiirimizin geçmişi hakkında bizi bilgi sahibi yapacağı gibi şairlerin daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

Derî Farsçasında ilk defa hicrî üçüncü asrın ortasında, genel olarak Horâsân, Sistan ve Mâverâünnehir’de ortaya çıkan şiir, bölgesel olarak gelişim göstermiştir. Derî Farsçasıyla ortaya konan şiirin Büyük Horâsân bölgesinde ortaya çıkması ve olgunlaşım gelişmesi, sonraları bu üslubun “Sebki-i Türkistânî/ Horâsânî” olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Sebki-i Türkistânî/ Horâsânî istilâhı Fars şiirinin devreleri için çok geçmiş olmayan bir durumdur. Hicrî 13. yüzyılda sebki-şinâsî yani üslup bilimi işinin pratik tabibinin olgunluğa ulaşmasından sonra şahsî tecrübelerden edebî mahfillere doğru bir seyre geçildi ve ilk defa sebkî usulleri ve kaideleri yazıldı. Öte yandan Sebki-i Türkistânî, bir anlamda siyasal bir hareket olan şuubiye hareketinin edebiyata bir yansıması olarak da görülebilir. Türkistân /Horâsân üslûbunda anlamsal karışıklıklar az, şiir akıcı ve anlaşılması kolaydır. Irak üslûbunda şiirde irfan öne çıkarken Hind üslûbunda ise anlam daha girift bir hâl almıştır. Anlaşıldığı üzere Fars şiirindeki anlam dünyası sadeden girifte doğru bir seyir hâlinindedir. Buna mukabil klasik Türk şiirimizde de durum bundan çok farklı değildir. Ancak anlam dünyasının giriftleşme yolunda seyrettiği bu düzlemde şiirimizin sadeleşme çabasının bulunduğunu da göz ardı etmemeliyiz.

Türkçe konuşan toplulukların Türkistan’da, Anadolu’da, Arap Yarımadası’nda, Kuzey Afrika’da ve Hindistan’da örneklerini oluşturdukları Türk edebiyatı 19. yüzyıla kadar sarımsı bir değişikliğe uğramadan hep bu özellikleri taşıdı. Bu edebiyatın seyrini kararlılık ve samimiyetle ele alırsak tereddüde düşülen veya yanlış anlaşılabilir durumlarda yeni sonuçlara ulaşılabilecektir. Bu itibarla, elinizdeki eserde, Sebki-i Türkistânî/Horâsânî’nin kuralları ve kaideleri detaylı bir şekilde ortaya konulmuş ve akabinde bu üslubun klâsik Türk şiirindeki etkileri ele alınmıştır.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
 Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
 Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
 Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
 www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-8371-66-6

